50 éves a protestáns Újfordítású Biblia

A 19. század közepétől kezdődően – különösen is a belmissziós tevékenység intenzitásának növekedésével – az egyházak kinyújtott karjaiként különféle társaságok, közösségek, szövetségek jelentek meg világszerte és hazánkban. Ezek egyike szorosabb, másika lazább kapcsolatot tartott fenn a mögötte lévő egyházzal vagy egyházakkal. Olykor regionálisan, máskor nemzeti keretben, vagy akár nemzetközi kötelékben végezték szolgálatukat. Ilyen volt például a Vasárnapi Iskolaszövetség, a Kék Kereszt Egyesület, az egyetemi és ifjúsági egyesületek, közösségek, mint a WSCF (Magyarországon a MEKDSZ) vagy a YMCA (Magyarországon a KIE).

Ezek sorában kiemelkedő szerepet vállaltak a Bibliatársulatok, amelyek a Szentírás fordításával, a kiadás gondozásával és a terjesztéssel foglalkoztak. Magyarországon például a protestáns egyházak számára a Brit és Külföldi Bibliatársulat gondozta a Károli Biblia ügyét, bizonyára valamiféle szervezeti kapcsolatban az érintett egyházakkal.

A kommunizmus hatalomra kerülésével Magyarországon mintegy megszüntették – sok mással együtt – a társadalmi szervezetek elsöprő többségét, különösképpen az egyházakhoz kötődő, a fenti szolgálatokat végző civil szervezeteket, vállalkozásokat. Miközben ez a tevékenység beépült a protestáns egyházak tevékenységébe – mintegy sajtóosztályok keretében – bizonyára nem jogi vagy társadalmi önállósággal, de ökumenikus keretben hazánkban létrejött a Magyar Bibliatanács már 1949-ben. Természetesen ez szigorúan az egyház(ak) keretében működött, de mégis utalt a régi, hagyományos struktúrára.

Ez a Bibliatanács 1992-ben alakult újjá alapítványi formában, tehát önálló jogi személyiséggel rendelkezve, Magyar Bibliatársulat Alapítvány néven. A jogelőd Bibliatanács legnagyobb Isten áldotta teljesítménye, az újfordítású protestáns-ökumenikus Biblia gondozása és kiadása volt. Ez 1975-ben jelent meg a Református Zsinati Iroda sajtóosztálya kiadásában. Az elmúlt esztendőben ennek a – maga korában különösen is – jelentős teljesítménynek, eredménynek az 50 éves évfordulója ünnepségét szervezte meg a jogutód Alapítvány. 2025 december 2-án ezen a megemlékezésen hangzottak el Kustár Zoltán református és M. Pintér Tibor római katolikus teológusok alább olvasható előadásai: „A fordítás jelentősége és exegetikai jellemzői" és „Az Újfordítású Biblia (1975) nyelvi jellemzői." (a főszerkesztő)

A fordítás jelentősége és exegetikai jellemzői

A tanulmány a protestáns Újfordítású Biblia (1975) keletkezéstörténetét mutatja be a Károli-Biblia (1908) revíziós kísérleteitől a Magyar Bibliatanács 1964-es új fordításról hozott döntéséig. Ismerteti az 1970-es budapesti nemzetközi konzultáció és E. A. Nida dinamikus ekvivalencia elvének meghatározó szerepét a szuperrevízió alapelveinek kialakításában. Három Ézsaiás-példán – Ézs 40,6; 1,18; 53,1 – keresztül szemlélteti a fordítás szövegkritikai, tudományos és funkcionális exegetikai újításait a Károli-fordítással szemben. Megállapítja, hogy az ÚF bár formális fordítás maradt, szakmailag megalapozott, máig vállalható döntéseket hozott, és 50 éve értékes része a magyar bibliafordítás-történetnek.

This study traces the genesis of the Protestant New Translation Bible (1975), from the revision attempts of the Károli Bible (1908) to the Hungarian Bible Council's 1964 decision to produce a completely new translation. It highlights the decisive role of the 1970 Budapest international consultation and E. A. Nida's principle of dynamic equivalence in establishing the principles of the super-revision. Through three examples from Isaiah – Isa 40:6; 1:18; 53:1 – it illustrates the text-critical, scholarly, and functional exegetical innovations of the new translation compared to the Károli Bible. It concludes that although the ÚF essentially remained a formal-equivalence translation, it offers professionally grounded and defensible exegetical decisions and has been a valuable part of Hungarian Bible translation history for fifty years.

1. A fordítás előzményei és rövid története

A magyarországi protestáns egyházak sokáig egyetlen bibliafordítással rendelkeztek: az 1590-ben kiadott Vizsolyi Bibliával, amit Károli Gáspár és munkatársai készítettek el.[1] A liturgiai használatra szánt, alapvetően formális fordítás az évszázadok alatt számos javított kiadást, illetve revíziót élt meg.[2] Ezek során az utókor a magyar Biblia egyre régiesebb nyelvezetét hol frissíteni igyekezett, hol azt a Szentírás megőrzendő stiláris sajátosságaként kezelte; összességében azonban szövege a 20. század elejére – a hétköznapi használatból kikopott igealakjaival, archaikussá vagy népiessé vált szavaival, szófordulataival – messze elszakadt a köznyelv aktuális állapotától. 1908-as változata, ami alatt ma általában a Károli-Bibliát értjük, előre rögzített alapelvek mentén, komoly revíziós munka eredményeként állt elő. Ám a fordítás jellegében és a szöveg régies nyelvezetében érdemben ez az átdolgozás sem hozott változást: a revideált fordítás megmaradt a formális („szó szerinti") megfeleltetés elve mellett, és, az ősiség és a megbízhatóság érzésének közvetítése céljából, tudatosan megtartotta az „ódonszerű" nyelvi jelleget.[3]

A Magyar Bibliatanács 1964-ben azonban úgy határozott, hogy egy folyamatban lévő, újabb revízió befejezése helyett teljesen új bibliafordítást készít. Ez lett az ún. „protestáns Újfordítású Biblia" (ÚF, vagy régiesebb jelölése szerint az ÚFO), ami 1975-ben jelent meg először, s amelyet ma is számos hazai protestáns és ortodox egyház (egyik) hivatalos bibliafordításaként ismer el.

Ennek a fordításnak a története azzal kezdődött, hogy a Brit és Külföldi Bibliatársulat az 1930-as évek elején megbízta Czeglédy Sándor volt pápai teológiai tanárt, valamint Raffay Sándor evangélikus püspököt, hogy készítsenek egy újabb revíziót a Károli-Bibliához. Munkájuk eredményeként 1938-ban egy próbafüzet látott napvilágot, aminek, a kedvezőtlen fogadtatás és a háborús évek miatt, nem lett folytatása.[4] A református és az evangélikus egyház közös bibliabizottsága 1947. június 17-én megtartott ülésén azonban úgy határozott, hogy a Károli-Biblia egy újabb revíziójaként közreadja ezt a szövegváltozatot. Az Újszövetség vonatkozásában még ezen az ülésen ki is jelöltek egy héttagú revíziós munkabizottságot. Az Ószövetség esetében elégnek gondolták a szöveget átnézetni néhány szakemberrel; a megszólítottak azonban a megbízást elutasították, jelezve, hogy a feladatra csakis egy szélesebb tudós kollégiumot tartanának megfelelőnek.[5]

Az ószövetségi szakbizottság 1948 tavaszán kezdte meg a munkáját, és még ugyanebben az évben[6] ki is alakult körükben az a vélemény, hogy nem elég a Czeglédy-féle revízió átnézése és szükséges javítása, hanem az eredeti héber szöveg alapján egy teljesen új fordítást kell készíteni. Miután erre az 1949-ben megalakult Magyar Bibliatanácstól megkapták az engedélyt,[7] a Genezis könyvének fordítását már ebben a szellemben fejezték be, ami egy próbafüzet formájában, 1951-ben jelent meg. A szakbizottság 1963-ig a teljes Ószövetséget lefordította, az utolsó próbafüzetet pedig 1966-ban jelentette meg.[8]

Az újszövetségi szakbizottság 1947 augusztusában kezdte meg a Czeglédy-féle szöveg áttekintését, és 1951 tavaszára ezt a munkáját már be is fejezte. Az Újszövetség próbakiadása 1949-ben, majd 1952-ben kerülhetett a nyilvánosság elé. Ám az ószövetségi munkacsoport munkáját megismerve a református egyházban uralkodóvá vált az a nézet, hogy az Újszövetség vonatkozásában is egy új fordításra van szükség, s ezt a zsinat elnöksége hivatalosan is jelezte a Bibliatanácsnak. Ennek hatására, 1964. február 14-én alakult meg egy új, immár a fordítói feladatra kijelölt újszövetségi szakbizottság, és a munkáját 1969-ben fejezte be; az utolsó újszövetségi próbafüzet 1970 elején hagyta el a nyomdát.[9]

Ezzel az új magyar bibliafordítás elviekben akár el is készülhetett volna – ám egységes fordítói elvek alapján végzett munkáról ekkor még nem beszélhetünk.[10] Sem az egyes bizottságokon belül, sem az ószövetségi és az újszövetségi munkabizottság között nem volt egyetértés abban, hogy a szöveghűség, a jó magyarság és a gyülekezetszerűség (azaz a jó hangzás) hármas igénye között mi a követendő arány, vagy hogy mennyire érvényesüljön a konkordantivitás elve. Ugyancsak kérdés volt, hogy a fordítás maradjon-e meg a Károli-Bibliához hasonlóan formális fordításnak, vagy a realista magyar fordítói iskola elveit követve a tartalom és az eredeti mű szellemének a megjelenítésére törekedjék. Az ószövetségi munkabizottság kezdettől fogva ez utóbbi fordítói hagyományt követte, míg az újszövetségi inkább az előbbire hajlott. További problémát jelentett, hogy menet közben az ószövetségi munkabizottság egy tag kivételével teljesen lecserélődött, ami miatt az egyes könyvek stílusának és fordítási megoldásainak az összehangolása is komoly utómunkákat igényelt. Nyilvánvaló volt tehát, hogy az új fordítás mind az Újszövetség, mind az Ószövetség vonatkozásában még alapos szuperrevízióra szorul.[11]

A szuperrevízió támogatására 1970. november 10–14. napjain a Magyar Bibliatanács a Bibliatársulatok Világszövetsége szakembereinek a bevonásával nemzetközi konzultációt tartott Budapesten. Az ülésen részt vettek a Világszövetség tagjai, közöttük Eugene Albert Nida professzor is, az Amerikai Bibliatársulat fordítási ügyekkel foglalkozó titkára, több munkatársával együtt, az MTA Nyelvtudományi Intézetének vezető munkatársai, a határon túli magyar református gyülekezetek lelkipásztorai, és természetesen a fordítás mindkét munkacsoportjának a tagjai.[12] A munka későbbi folytatására Nida professzor részvétele igen nagy hatással volt, hiszen a szimpózium mindhárom napján, a plenáris ülések során ő tartott előadást a bibliafordítói munka elméleti és módszertani kérdéseiről.[13] Ezen a tanácskozáson formálódtak ki aztán azok az alapelvek, amelyeket a szuperrevízió során lehetett érvényesíteni. Ezeket az alapelveket a szimpózium négy bizottsága közös ajánlásként foglalta össze a Bibliatanács számára, s azok Kürti László részletes beszámolójával együtt meg is jelentek 1971-ben a Theologiai Szemle hasábjain.[14] Ezekre majd később még vissza fogunk térni.

A kimunkált alapelvek mentén a Bibliatanács megbízta mindkét szakbizottságot a szuperrevízió elkészítésével. Ezt

a munkát az újszövetségi szakbizottság 1972, az ószövetségi pedig 1974 őszére végezte el.[15] A kész szöveg 1975 tavaszán került a nyomdába, s a Magyar Bibliatanács egy ünnepi ülés keretében, 1975. december 19-én mutathatta be első példányait a tagoknak és a meghívott vendégeknek.[16]

2. A fordítás újításai

Az új fordítás megjelenésével a magyar protestantizmusnak immár két bibliafordítása lett, felzárkózva a világ olyan nagy protestáns egyházainak a sorába, mint a német, az angol, francia és a holland protestáns egyházak.[17] Nagyon lényeges ugyanakkor, hogy ez a fordítás, a célkitűzésének megfelelően, egy modern, a köznyelv korabeli állapotához jóval közelebb álló nyelvi köntösben jelenítette meg Isten igéjét, mint ahogy azt az 1908-as Károli-Biblia tette,[18] s így jóval nagyobb eséllyel volt tőle elvárható, hogy eljuttassa Isten igéjét azokhoz az emberekhez, akik a Károli-Biblia nyelvezetét már nem sajátíthatták, illetve sajátították el.

Mik voltak ennek a fordításnak a formai és könyvészeti jellegzetességei?[19] Megjelenésében ez a kiadvány egy modern könyv benyomására törekedett: ezt szolgálta az egyhasábos tördelés. A kiadók itt immár a Héber biblia fejezet- és versbeosztását követték, szemben a Károli-Bibliával, amely a Vulgata hagyományára épülő, eltérő fejezetbeosztásokkal dolgozott. A bibliai szöveget tartalmi egységekre osztották, a tartalmi egységek élére pedig a tartalomra utaló címfeliratok kerültek – szemben a Károli-Bibliával, ami csak fejezetenként tagolt és címkézett. Az új fordítás felhagyott azzal a gyakorlattal, hogy dőlt betűkkel jelölje az eredeti szövegből hiányzó, de a megértés segítésére beillesztett magyar szavakat – ami látványos jele volt a szószerintiség iránti igény elutasításának. A költői szövegeket a szerkesztők a költői sorszerkezetnek megfelelően, rövidebb sorokba rendezve jelenítették meg, így a magyar bibliákban először vált szembe ötlővé a bibliai költészet léte, és váltak felismerhetővé annak formai jellegzetességei. S végül ez a biblia a kereszthivatkozásokat, jegyzeteket a lap aljára helyezték át – szemben a Károli-Bibliával, amely ezeket még a versek között hozta.

3. Az Újfordítású Biblia exegetikai vonatkozásai

3.1. A fordítói munka alapelvei

Az elfogadott fordítói alapelvek az exegetikai kérdések vonatkozásában, a Kürti László által közzétett beszámoló alapján, az alábbi elvárásokat rögzítették:[20]

2. Az üzenet, azaz a tartalmilag pontos fordítás előnyt élvez az irodalomtörténeti és esztétikai szempontokkal szemben.
3. A fordításnak egyszerre az alábbi három szempontnak kell megfelelnie: „az eredeti szöveghez való hűség, a jó magyarság és a gyülekezeti használatra való alkalmasság”.[21]
4. A szöveghűség alatt nem szabad azt érteni, „hogy (minden esetben) szót szóval fordítsunk, az eredeti mondatszerkesztést meghagyjuk, az esetleg meg nem értett szöveget értelmetlenül írjuk át magyarra. […] A magyar bibliafordítás […] nem azért készül, hogy valaki azon át ismerkedjék a héber vagy görög gondolkozás- és kifejezésmóddal.”[22] Az alapszöveg a Kittel-féle héber bibliakiadás és az Aland-Nestle-kiadású görög szövege, amitől eltérni csak különösen indokolt esetben szabad.
5. A szöveghűség egyben azt is jelenti, hogy a bibliai szövegek eltérő műfaji vagy szerzői jellegzetességeit a magyar fordítás nem iktathatja ki.
7. „A jól megértett eredeti mondatokat a fordításban a magyar mondatszerkesztés szabályai szerint kell megfogalmazni. A félreérthetőség veszélyének elkerülése végett meg kell fontolni, hogy hol szükséges az eredeti héber vagy görög szöveg szóállományához képest a fordításban több vagy kevesebb magyar szót használni.”[23]
8. Az eredeti szöveg szóképei, fordulatai megtarthatók, ha nem hatnak értelmetlenül vagy félreérthető módon a magyar fordításban. Költői szövegekben megtartandók a gondolatpárhuzamok.
9. A groteszk vagy modoros hatás elkerülése érdekében szabad pl. az ’és’ kötőszót más kötőszóval helyettesíteni, esetleg elhagyni; szabad az ’és azt mondta’ bevezető formulát egyszerű szinonim értékű szavakkal helyettesíteni.
10. A teológiailag is fontos kulcsszavak fordításában kívánatos a konkordantivitás elvéhez ragaszkodni, amennyire ezt a kontextus lehetővé teszi.
12. A felekezeti dogmatikus tételek nem befolyásolhatják a fordítókat.

Az Újfordítású Biblia készítőinek az a célkitűzése, hogy a fordítás legyen szöveghű, de nem betű szerint, hanem a tartalomra nézve, nem feltétlenül lép túl a formális megfeleltetés igényein, ugyanakkor Eugene Albert Nida dinamikus ekvivalencia fordítói elvének a hatásaként is értelmezhető.[24] Az alapelvek számos pontja azonban kifejezetten a formális fordítás követelménye, lásd például a 7. alapelvet, amelyik arra int, hogy a fordítás a szavak számában igazodjék az eredeti szöveghez, vagy a 8., amelyik az eredeti szöveg szóképeinek, szófordulatainak a megőrzésére buzdít. Érdemes észrevenni azt is, hogy maga az alapelveket összefoglaló 1971-es dokumentum még sehol nem használja a „dinamikus” jelzőt vagy a „dinamikus ekvivalencia” fogalmát – szemben Kocsis Elemér 1975-ben közreadott történeti összefoglalójával. Ő az alapelvek rövid ismertetése során a fordítás „első és legfontosabb alapelvé”-t így fogalmazza meg: „A fordításnak nem szó szerint, hanem dinamikusan kell ekvivalensnek lennie. A fordítói munka közben a dinamikus korrespondenciának előnyt kell biztosítani a formális korrespondenciával szemben.”[25] Ám nyilvánvaló, hogy Kocsis itt a Bibliatársulat eredeti szándékával összhang-

ban alkalmazza a 'dinamikus fordítás' fogalmát az Újfordítású Bibliával kapcsolatban.[26]

Más kérdés az, hogy sikerült-e ezt a fordítói elvet a két szakbizottságnak a szuperrevízió során megvalósítania és a már lényegében elkészült fordításokon utólag érvényesítenie. A válasz erre a kérdésre – Pecsuk Ottó elemzése alapján is – az, hogy nem.[27] Az Újfordítású Biblia alapvetően megmaradt formális jellegű fordításnak, ám, tegyük ehhez hozzá, a formális megfeleltetés kényszerén sokat lazított, mindenekelőtt a konkordantivitás területén, és immár a dinamikus fordítói megoldások sem voltak idegenek tőle.

3.2. A fordítás exegetikai megoldásai

Az új fordítás exegetikai megoldásainak az értékelése kapcsán előre bocsájthatjuk Karasszon István összegző megállapítását: „Ha jól látom, az exegetikai értéket nem vonja kétségbe senki a bibliatanács új fordítása kapcsán".[28] Magam is úgy látom, hogy a fordítói bizottságok a maguk exegetikai döntéseit a kor legjobb szakirodalmát figyelembe véve, a fontosabb nemzetközi lexikonokhoz és referencia-fordításokhoz igazodva hozták meg, s így azok zömében, a 2014-es revízióig vállalhatók voltak, sőt, az esetek túlnyomó többségében máig is kielégítők.

Ezt a véleményemet néhány, Ézsaiás könyvéből vett példával szeretném alátámasztani, egybevetve az 1908-as Károli-Biblia és az Újfordítású Biblia eredeti, 1975-ös változatának a fordítási megoldásait. A példákat igyekeztem úgy megválogatni, hogy a fordítás jellegét a szövegkritika és a tudományos írásmagyarázat legújabb eredményei, valamint a formális vagy dinamikus/funkcionális megoldásra való nyitottság terén is illusztrálni lehessen velük.

Ézs *40,6: Új szövegkritikai megoldás*

KB (1908): „Szózat szól: Kiálts! és monda: Mit kiáltsak? …"

ÚF (1975): „Egy hang szól: Kiálts! Én megkérdeztem: Mit kiáltsak? …."

Az Ézs 40,1–11 Ézsaiás könyvén belül a 40–55. fejezetek prológusa, melyben a próféta annak az isteni parancsnak az útját követheti nyomon, amely – az Ézs 6-ban adott rettenetes parancs felülírásaként – a hazatérést és az ország helyreállítását hivatott lehetővé tenni.[29] Az első versben maga Isten szólal meg, tömören kiadva a vigasztalás parancsát. Ezt egy magas rangú mennyei hivatalnok, mondjuk a kancellár idézi, megtoldva azt a 2. versben a maga „végrehajtási utasításával". A 3–4. versekben az ő beosztottja adja tovább a parancsot egy még alacsonyabb rangú hivatalnoknak, tovább pontosítva és részletezve azt. Így érkezünk el a 6. vershez, amelynek az elején egy קוֹל אֹמֵר 'beszélő hang', a mennyei udvartartás egy újabb tagja szólal meg, és adja ki a parancsot valakinek: קְרָא 'Kiálts!', azaz 'Tedd közzé, Hirdesd ki!', Luther fordításában egyenesen: 'Prédikálj!'[30]

De kinek szól ez az utasítás? A masszoréta szövegben az אמר ige E/3. személyű alakja szerepel: „És ő mondta/kérdezte:…". Ha ez a szöveg eredeti változata, akkor itt még mindig egy mennyei hivatalnokról van szó, azaz az Úr parancsa még nem lépte át a mennyek birodalmának határát. A Septuaginta és a Vulgata azonban ezen a helyen az igét E/1. személyben olvasta: „És én ezt mondtam/kérdeztem". Ebben az esetben viszont itt csak és kizárólag maga a próféta szólalhat meg. Azaz az isteni parancs, miután végigjárta a mennyei hivatalban a maga útját, megérkezik immár egy emberhez, a prófétához, aki népéhez fordulva, a 9–11. versekben tovább is adja majd a rá bízott üzenetet. Ezt az értelmezést támogatja a szakasz világos szerkezete, valamint az Ézs 6-tal való formai hasonlósága is, hiszen Ézsaiás elhívásának a történetében is végül maga a próféta lesz az, akire rábízza az Úr a mennyben megszületett, Júdára vonatkozó határozat kihirdetését.[31]

Az 1908-as Károli-Biblia itt a hibás masszoréta szöveghez ragaszkodott – nyilván azért, mert még nem ismerhette a Qumránból előkerült egyik Ézsaiás-tekercs jobb olvasatát. Az első barlangból előkerült 1QIs[a] jelzésű kézirat ugyanis a kérdéses igealakot szintén E/1. személyű formában olvassa, ami a jelenlegi masszoréta olvasat másodlagosságát bizonyítja. Az Újfordítású Biblia készítői már ennek a qumráni kéziratnak az ismeretében hozhatták meg a maguk exegetikai döntését, hiszen a Kittel-féle Héber Biblia 1951-es, 7. kiadása Ézsaiás könyve esetében egy önálló apparátusban tüntette fel ennek a qumráni kéziratnak valamennyi eltérő olvasatát, közöttük ezt az olvasatot is.

Ézs *1,18:* Új *tudományos eredmények*

KB (1908): „…ha bűneitek skárlátpirosak, hófehérek lesznek, és ha vérszínűek, mint a karmazsin, olyanok lesznek, mint a gyapjú."

ÚF (1975): „…Ha vétkeitek skarlátpirosak, lehetnek-e fehérré, mint a hó, ha vörösek, mint a bíbor, lehetnek-e fehérré, mint a gyapjú?"

A hagyományos felfogás szerint itt a szövegben kijelentő mondatokról van szó. Eszerint Isten minden bűnt eltörlő kegyelme és annak felkínálása szólalna meg itt – így értelmezi a szöveget már a Szeptuaginta, majd magyarázatában Luther és Kálvin is, és a hagyománynak ezt a széles ösvényét követi az 1908-as Károli-Biblia is.[32] Ami a mindennapi életben lehetetlen, az Istennek nem az: Ő a bűnös népét újra tisztává tudja tenni, illetve annak tudja elfogadni. Ám, mondja a folytatás, ehhez az kell, hogy a nép megtérjen, és újból engedelmeskedjék neki (19–20. v.).

Költői szövegekben azonban a héber –הַ kérdő partikula elmaradhat a kérdések elejéről. Hans Wildberger monumentális Ézsaiás-kommentárjának első kötete 1965 és 1972 között, folytatásban jelent meg. A mű szerzője szerint itt is ez a helyzet, s így a 18. vers második felét kérdésekként kell értelmeznünk: „Ha vétkeitek olyanok, mint a skarlát, lehetnek-e fehérekké, mint a hó?..." Ez az értelmezés jobban illik a prófétai perbeszéd műfajához, ahol két peres fél vitázik egymással, s ezért egy visszautasított nézetnek is szerepelnie kell.[33] Akárcsak a megelőző prófécia (1,10–17), ez a szakasz is a megüresedett kultusz bűntörlő erejét vonja kétségbe: a vétkeket nem lehet csak úgy, gazdag áldozatokkal vagy káprázatos ünnepekkel semmissé tenni (vö. Jer 2,22). A jövő azonban a nép előtt még

mindig nyitva áll. Még mindig eldöntheti: vagy engedelmesség és áldás, vagy az engedetlenség, és akkor halál (1,19–20).[34] Az Újfordítású Biblia tehát itt egy széles fordítói és exegetikai hagyománnyal szemben a legújabb szakirodalom eredményeire építve döntött egy eltérő szövegértelmezés és fordítási megoldás mellett.

Ézs *53,1: Funkcionális fordító*i megoldás
KB (1908): „Ki hitt a mi tanításunknak, és az Úr karja kinek jelentetett meg?”
ÚF (1975): „Ki hitte volna el, amit hallottunk, ki előtt volt nyilvánvaló az ÚR hatalma?”

A Károli-Biblia szó szerint lefordítja a héber זְרוֹעַ szót, ami elsődleges értelmében valóban a testrészt, a kart jelenti. Ugyanakkor a szó átvitt értelemben jelölheti a kar által megjelenített erőt, hatalmat is – az ember (2Sám 22,35; Hós 7,15; Ez 30,24; Ézs 48,25), de különösen is Isten vonatkozásában (2Móz 6,6; 15,16; 5Móz 4,34; 7,19; Ézs 27,5; 32,17; Ez 20,33; Zsolt 136,12 stb.).[35] Azt, hogy a főnév itt is ez utóbbi értelmében áll, már csak abból is nyilvánvaló, hogy a folytatás részletesen kifejti: az Úr hatalma nem másban, mint a szolga halálának bűntörlő erejében és végső megjutalmazásában tárult fel Izráel előtt. A Károli-Biblia tehát itt a formális megfeleltetés elvét követi, míg az Újfordítású Biblia a funkcionális ekvivalencia értelmében adja vissza a szó jelentését a ’kar’ helyett a ’hatalom’ kifejezéssel.

4. Összegzés

Természetesen nem akarom azt állítani, hogy az Újfordítású Biblia exegetikai döntései minden esetben jobb vagy nagyobb konszenzuson nyugszanak, mint az 1908-as Károli-Bibliáé. Az 1990-es első, majd a 2014-ben lezajlott, jóval átfogóbb második revízió számos ponton módosította a fordítás szövegét, az utóbbi gyakran exegetikai vonatkozásban is.[36] Összességében azonban úgy látom, hogy az 1975-ben megjelent protestáns Újfordítású Biblia fordítói megoldásai mögött világos elvek, komoly szakmai mérlegelések és kellő szakirodalmi támogatottság állnak. Szép, értékes Biblia, immár 50 éve. Legyen érte hála Istennek, az Anyaszentegyház Urának!

Kustár Zoltán

Irodalom

Bottyán J.: *A magyar Biblia évszázadai*, 2., átdolgozott kiadás, Budapest, Kálvin Kiadó, 2009.

Brown, F. – Driver, S. – Briggs, C.: *The Brown–Driver–Briggs Hebrew and English Lexicon*, Hendrickson Publishers, Peabody, 2003.

Czanik P.: Ézsaiás könyvének magyarázata. 1–12 fejezet, Budapest – Utrecht, 1983.

Karasszon I.: *A Magyar Bibliatanács 1975-ben megjelent új bibliafordítása*, in: Fabiny T. – Pecsuk O. – Zsengellér J.: Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon, Budapest, Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont Alapítvány, 2014, Különlenyomat: I–XIII.

Kocsis E.: *Az új magyar protestáns bibliafordítás*, in: Református Egyház 27 (1975/12), 265–267. = *Megjelent az új fordítású protestáns Biblia (1975)*, in: Pecsuk O. (szerk.): A Magyar Bibliatársulat hatvan éve, Budapest, Kálvin Kiadó, 2009, 72–81.

Kustár Z.: *Az újfordítású Biblia (1975) revíziója (1990) ószövetségi részének eredményei*, in: Theologiai Szemle 44 (2001/4), 235–241.

Kustár Z.: *Az 1975-ös Újfordítású Biblia és revideált változatának (1990) viszonya az 1908-as kiadású Károli-Biblia fényében*, in: Geréb Zs. (szerk.): Isteni megszólítás … emberi válasz. Jubileumi tanulmánykötet Eszenyeiné dr. Széles Mária professzor asszony tiszteletére, Oradea, Partium Kiadó, 2007, 209–220.

Kustár Z.: *A Protestáns Revideált Újfordítású Biblia (RÚF 2014) ószövetségi részében végzett módosítások: Elvek, eredmények, tartalmi indoklások*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2017.

Kustár Z.: *Deutero-Ézsaiás könyve válogatott fejezeteinek magyarázata (Ézs 40–44)*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2021.

Kürti L.: Ökumeni*kus tanácskozás a magyarnyelvű Biblia ügyéről*, in: Theologia Szemle 14 (1971), 10–18. Rövidített változata = *Nemzetközi szimpózium az új magyar bibliafordítás kérdéseiről (1970)*, in: Pecsuk O. (szerk.): A Magyar Bibliatársulat hatvan éve, Budapest, Kálvin Kiadó, 2009, 50–61.

Marjovszky T.: *Az újfordítású Biblia ószövetségi része – gondolatok a bibliafordításról*, in: Ötvös L.: Bibliafordítások és hatásuk, Debrecen, Biblia – Barátok Köre, 2002, 7–11.

Pecsuk O. (szerk.): *A Magyar Bibliatársulat hatvan éve*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2009.

Pecsuk O.: *Pontos. Természetes. Érthető. A bibliafordítás elmélete, gyakorlata és távlatai*, Budapest, Magyar Bibliatársulat, 2020.

Tóth K.: *A bibliafordítás munkájáról*, in: Reformátusok Lapja 11/9 (1967. február 26.), 1.

Waard, J. de – Nida, E. A.: *Egyik nyelvről a másikra. Funkcionális ekvivalencia a bibliafordításban* (fordította Pecsuk O.), Budapest, Kálvin Kiadó, 2002.

Wildberger, H.: *Jesaja. I. Teilband: Jesaja 1–12* (BK-AT X/1), Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1972.

Zsengellér J.: *Az 1908-as „Károli-Biblia”*, in: Fabiny T. – Pecsuk O. – Zsengellér J.: Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon, Budapest, Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont Alapítvány, 2014, 47–57.

Jegyzetek

1 A fordítás történetéhez és ismertetéséhez lásd Bottyán: *A magyar Biblia* (2009), 63–70, méltatásához lásd Kocsis: Új fordítású protestáns Biblia (2009), 72–73. – **2** Ezekhez röviden lásd Zsengellér: *Az 1908-as „Károli-Biblia”* (2014), 48–49. – **3** Az 1908-as Károli-Biblia történetéhez, a Szász Károly által megfogalmazott revíziós elvekhez, valamint a revízió értékeléséhez összességében is lásd ismét Zsengellér: *Az 1908-as „Károli-Biblia”* (2014), 54–57. – **4** Tóth: *A bibliafordítás munkájáról* (1967), 1; Kocsis: Új magyar protestáns bibliafordítás (1975), 265. – **5** Tóth: *A bibliafordítás munkájáról* (1967), 1; Kocsis: Új magyar protestáns bibliafordítás (1975), 265. – **6** Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 10. – **7** Kocsis: Kocsis: Új magyar protestáns bibliafordítás (1975), 265. – **8** Pecsuk: *A Magyar Bibliatársulat hatvan éve* (2009), 47–48. – **9** Pecsuk: *A Magyar Bibliatársulat hatvan éve* (2009), 48–49; Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 10. – **10** Kocsis: Új magyar protestáns bibliafordítás (1975), 266. – **11** Kocsis: Új magyar protestáns bibliafordítás (1975), 266, vö. Marjovszky: *Az újfordítású Biblia ószövetségi része* (2002), 8. – **12** Az ülésről készült részletes beszámolóhoz lásd Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 10–18. – **13** Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 11. – **14** Lásd Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 12–13. – **15** Kocsis: Új *magyar protestáns bibliafordítás* (1975), 265. – **16** Bottyán: *A magyar Biblia* (2009), 164–165; Kocsis: Új *magyar protestáns bibliafordítás* (1975), 267. – **17** Lásd Karasszon: Új bibliafordítás (2014), IV. – **18** Ehhez összefoglalóan lásd Karasszon: Új bibliafordítás (2014), I–XIII. – **19** Ezekhez részben lásd már Bottyán: *A magyar Biblia* (2009), 167, illetve Karasszon: Új bibliafordítás (2014), VI–VII. – **20** Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 12–13. A számozás Kürti László eredeti számozását követi; a fenti ismertetésben hiányzó sorszámok tehát jelzik, hogy nem minden alapelvnek volt köz-

vetlen exegetikai vonatkozása. – [21] Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 12. A „gyülekezeti használatra való alkalmasság" mindenekelőtt a szöveg jó hangzását, ünnepélyességét és illendőségét, valamint tagolása és központozása révén annak a követhetőségét jelentette a felolvasás során. – [22] Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 12. – [23] Kürti: Új magyar bibliafordítás (1971), 13. – [24] E. Nida „dinamikus ekvivalencia" fordítói elveihez lásd magyarul Waard–Nida: *Egyik nyelvről a másikra* (2002), valamint Pecsuk: *A bibliafordítás elmélete, gyakorlata* (2020), 110–184. Az Újfordítású Biblia fordítóinak viszonyulásához ezekhez az elvekhez lásd Pecsuk, i. m., 157–166. – [25] Kocsis: Új *magyar protestáns bibliafordítás* (1975), 266. – [26] Vö. Karasszon: Új bibliafordítás (2014), IX–X. – [27] Így Pecsuk Ottó a Nida által a dinamikus ekvivalencia „próbaköveiként" hivatkozott tíz kulcstextus alapján, lásd Pecsuk: *A bibliafordítás elmélete, gyakorlata* (2020), 158–166, összefoglalóan 164–166. Nidának a 'dinamikus' ekvivalencia helyett a 'funkcionális ekvivalencia' megnevezésre való átállásáról és az e mögött álló finom korrekcióról lásd ismét Pecsuk: i. m., 185–190. – [28] Karasszon: Új bibliafordítás (2014), III–IV. – [29] Kustár: Ézs 40–44 (2021), 30–32. – [30] Kustár: Ézs 40–44 (2021), 34–44. – [31] Kustár: Ézs 40–44 (2021), 44–45. – [32] Lásd Czanik: Ézsaiás könyvének magyarázata (1983), 36. – [33] Wildberger: *Jesaja 1–12* (1972), 52. (a magyarázat a kötet első füzetében, 1965-ben jelent meg először). – [34] Wildberger: *Jesaja 1–12* (1972), 53–54. – [35] Brown–Driver–Briggs: *Hebrew and English Lexicon* (2003), 284. – [36] Az 1990-es revízióhoz lásd Kustár: *Az újfordítású Biblia (1975) revíziója (1990) ószövetségi részének eredményei* (2001); Kustár: *Az 1975-ös Újfordítású Biblia és revideált változatának (1990) viszonya az 1908-as kiadású Károli-Biblia fényében* (2007).A 2014-es revízióhoz lásd Kustár: *Revideált Újfordítású Biblia (RÚF 2014)* (2017), az exegetikai alapú módosításokhoz ebben lásd 40–42. oldalak.

Az Újfordítású Biblia (1975) nyelvi jellemzői

A tanulmány az 1975-ben megjelent Újfordítású Biblia nyelvi–nyelvészeti tulajdonságait, jelentőségét elemzi. A szerző a fordítás elkészültének történelmi hátterének bemutatása után, a fordítás a fordítás korabeli nyelvi-nyelvészeti fogadtatását, valamint a már diakrón szempontú nyelvészeti elemzésére fókuszál. Az új fordítás célja az volt, hogy a bibliai üzenetet a korabeli magyar köznyelvhez közelebb álló formában közvetítse, miközben megőrzi a szöveg teológiai hitelességét. A fordítás nyelvi jellemzőit összeveti a dinamikus ekvivalencia elveivel: ugyanis nem a szó szerinti megfeleltetésre, hanem az eredeti jelentés visszaadására törekedtek. A tanulmány rámutat arra is, hogy a „jó magyarság", a közérthetőség és a standard nyelvhasználat eszménye meghatározta a fordítói döntéseket. Az ÚF 1975 egyszerre képviseli az akkori nyelvi modernizációt és hagyományőrzést, megalkotva a magyar bibliafordítások történetének egyik legfontosabb mérföldkövét.

The article examines the linguistic background and significance of the 1975 New Hungarian Bible Translation (ÚF). It argues that the translation emerged as a response to the increasingly archaic language of the 1908 Károli revision. Produced under the supervision of the Hungarian Bible Council, the new version sought to make biblical texts more accessible to contemporary readers while preserving theological accuracy. The translators adopted the principle of dynamic equivalence, emphasizing the communication of meaning rather than literal word-for-word correspondence. The study also highlights how ideas such as "good Hungarian," readability, and standard language norms influenced translation choices. By combining modernization with respect for tradition, the 1975 translation became a landmark achievement in Hungarian Bible translation and played a major role in shaping modern Hungarian biblical language.

1. Áttekintés

A 20. század protestáns bibliafordításai közül több tekintetben is kiemelkedik az 1908-ban megjelent, Szász Károly vezetésével megvalósított Károli-revízió. Egy kanonikus bibliafordítás megjelenése, bevezetése mindig öröm – és nem csak az azt olvasó közösség, hanem az adott nyelvközösség számára is. Ezért is volt különleges jelentősége a századelőn megjelent fordításnak, amelyen több mint húsz évig dolgoztak (hivatalosan 1886-tól 1905-ig, de komolyabb tervek már 1881-ben is voltak). Ez a grandiózus vállalkozás azonban nem követte, de nem is követhette a kor nyelvi változásait: megjelenésekor is archaikus nyelvhasználat jellemezte. A fordítás akkori nyelvezetének, használhatóságának, érthetőségének korlátai már a század első felében is érezhetőek voltak. Azonban egy fordításnak a hitéletben, kultúrában betöltött szerepét nem csupán annak nyelvi jellemzői határozzák meg, jelesül az 1908-as fordítás mindmáig használatos a liturgikus alkalmakon is. Ugyanakkor a megjelenése utáni évtizedek múlásával egyre sürgetőbb volt egy, a korban már jobban érthető, valamint a kor exegetikai követelményeinek jobban megfelelő új magyar protestáns fordítás elkészítése.

2. Nyelvi, nyelvészeti körülményei

A magyar nyelvű bibliafordítások életében új korszak nyílt, amikor 1949-ben megalakult a Magyar Bibliatanács. A világháború után ébredező kulturális, tudományos és vallási térben egyik vállalásuk egy új, közérthető revízió elkészítése volt (erről bővebben Kocsis 1975). A kor modern nyelvhasználati elvárásainak (liturgikus célok figyelembevétele mellett), a kor exegetikai eredményeinek megfelelő képviselése, illetve fordítástudományi követelményeinek érvényesítése céljából végül nem revízió, hanem új fordítás[1] elkészítése mellett döntöttek (vö. Karasszon 2014: 121). Az új fordítás elkészítésekor a

fordítók felé kiemelt követelmény volt, hogy a fordítás nyelvileg és tartalmilag könnyen érthető, értelmezhető legyen (ahogy akkor gondolták, teremtsen kapcsolatot a modern fordítások nyelvi elvi fundamentumával). A fordítás nyelvi reprezentációja, megfogalmazása, könnyen értelmezhetősége, tulajdonképpen „magyarossága" mindvégig elsődleges kérdés volt (ezt látszik alátámasztani a fordítás végső változatán dolgozó B. Lőrinczy Éva munkássága, valamint az új fordítás „elterjesztése" körül bábáskodó, a kor élenjáró nyelvészeinek, O. Nagy Gábornak és Lőrincze Lajosnak munkássága is[2]).

A „magyarosság" követelményeinek meghatározása egy magyar nyelvű fordítás esetén nyelvészetileg nem egyszerű – de talán nincs is rá szükség, hiszen egy-egy bibliafordítás nem csupán tartalom, nem csupán valamilyen nyelvű szövegek kapcsolata, hanem valamely nép (anya)nyelvén elkészített, kulturálisan és felekezetileg meghatározott fontos identitásreprezentáció. És éppen ezért talán nem is lehet objektíven, érzelemmentesen meghatározni annak jelentését. Ugyanakkor azzal talán érdemes foglalkozni, hogy a fordítók körében mit jelent a „magyaros fordítás", mitől lesz egy magyar nyelven közölt szöveg „magyaros".

Az más nyelvű bibliafordításokban is egyértelmű, hogy az előszókban a fordítók megjegyzik a „saját nyelv" használatának fontosságát, érthetőségét (vö. Nord 2016), egyszersmind bizonyítva a „saját nyelv" képességét arra, hogy a mindenkori modern nyelvváltozat képes régi, kulturálisan kötött tartalmak megfogalmazására. Egy-egy előszó (vagy a fordításhoz készítette tanulmányok) számos helyen tartalmaz információt arról, hogy a fordítás idejében használt nyelv segíti a megértést, a könnyebb olvasást. Az alábbiakban vázlatosan bemutatom, hogy néhány mai magyar fordítás hogyan érzékelteti a fordítás „magyarosságát" (az előszavakról, azok nyelvi, metanyelvi tartalmáról bővebben M. Pintér – P. Márkus 2025, M. Pintér 2025b, 2026), hogy érzékletessebbé váljon annak megismerése, mit is gondoltak a bibliafordítók és nyelvészek 1975 környékén az akkor még az újdonság erejével ható új fordítás nyelvezetéről.[3] Az alábbi idézetek egy-egy magyar nyelvű bibliafordítás előszavának részei, amelyek a fordítás „magyarosságát" hivatottak alátámasztani (dőlttel az általam kifejezőnek talált nyelvi megfogalmazások):

- KNV: *alkalmazkodik a mai* magyar nyelvhez / *szép, veretes magyarsággal* megírt
- EFO: *XXI. század eleji magyar nyelven*, pontosan és hűségesen kifejezi / *könnyen érthető, egyszerű* és világos
- SZIT: az eredeti szöveget *érthetően, magyarosan és jó hangzással* adja vissza / *nyelvezetében gördülékeny* és korszerű, jól érthető fordítást
- RÚF: *jó magyarságú* nyelvi megoldások
- ÚRK: megőrizni és helyreállítani *azt a jellegzetes ízt*, amely *veretessé* tette Károli Gáspár több mint négyszáz éves fordítását
- Károli 2021: az 1908-as Biblia szövegét megőrizve igyekszik azt a *mai magyar helyesírás* kívánalmainak megfelelve hűségesen közölni

Az bizonyos, hogy a bibliafordítók és jómagam (mint élőnyelvi kutatásokkal, többnyelvűséggel és fordítástudománnyal foglalkozó nyelvész) mást gondolunk a „magyaros" fordítás ernyőfogalmáról – ez viszont nem probléma, csupán megállapítás. A fenti idézetek (és egyébként számos, a fordításokról megjelent tanulmány szerint) a jó magyarságú fordítás hívószavai a következők: 'veretes nyelv', 'jó magyarság', 'gördülékeny', 'jellegzetes íz'.

Nyelvészként nem tudnám meghatározni, mit is jelentenek ezek a szavak (terminusok?), de egy, a Magyar Bibliatársulat ülésén feltett kérdésre (Mit jelent a „veretes nyelvhasználat"?) a jelenlévő biblikus tudósok sem tudtak egyértelmű választ adni. Persze, az is igaz, hogy a fenti szavak jelentése kiolvasható a magyar nyelv értelmező szótáraiból, azonban – tartok tőle – az sem ad egyértelmű, és épp a magyar bibliafordításokkal kapcsolatos írások figyelembevétele nélküli választ: tartok tőle, hogy ezen szavak jelentését vagy jelentésmezejét éppen a bibliafordítások metairodalma határozta meg.[4] És épp ez a felvetés hozza kapcsolatba a bibliafordítást (és egyébként a bibliaolvasást is) a nyelvi ideológiák körével. Nyelvi ideológiák alatt általában olyan (laikus, nem nyelvész) vélekedéseket értünk, amelyeken keresztül a nyelvhasználók magyarázni, értelmezni próbálják az általuk használt, ismert nyelv szerkezetét vagy használatát érintő saját tapasztalataikat (ezekről bővebben Lanstyák 2009). Az ilyen ideológiák (hasonlatosan a nyelvi babonákhoz) nem mentesek az érzelemtől, a szubjektivitástól: hát még egy olyan szöveggel kapcsolatban, amely valamely kultúra és vallás tekintetében erősen meghatározó. A fenti hívószavak esetében látszik azok pozitív volta, azok megkérdőjelezhetetlensége, ugyanakkor azok objektív magyarázhatatlansága is.

Mivel tanulmányom célja épp az 1975-ben publikált fordítás nyelvi jellemzőinek bemutatása, érdemes megnézni, hogy mit gondoltak a fordítók és nyelvészek a fordításról, mitől lesz „magyaros" az ÚF 1975. E tekintetben két alkategóriát különítenék el, a fordításról szóló (egyébként javarészt a fordítók által írt) szakirodalmat és a fordítás nyelvi lektora által írott szakirodalmi gondolatokat. Az utóbbit jellemzi az is, hogy a nyelvészek miként írtak abban a korban a nyelvről: jellemzően kevésbé objektíven, kevésbé érzelemmentesen, mint ahogy azt a mai nyelvtudományban megszokhattuk.

Az alábbiakban álljon itt néhány szemléletes példa Karasszon Istvántól, illetve Vladár Gábortól a fordítás nyelvi tulajdonságairól (dőlttel az általam kifejezőnek talált nyelvi megfogalmazások):

- Az új bibliafordításnak a ma élő és általánosan ismert *irodalmi* magyar *nyelven* kell készülnie (Karasszon István)
- szép *irodalmi nyelv* használata... (Karasszon István)
- a lehető legmagasabb szakmai színvonalon, ugyanakkor a célközönség valódi meghatározása nélkül szól mindenkihez, egyháziakhoz és nem egyháziakhoz. Az egyházias olvasóknak óhatatlanul sokszor „*túl modern*", míg az *egyházi kánaáni nyelvet* nem beszélő, külsős olvasóknak sokszor *megfejthetetlen egyházi zsargont* beszél... (Karasszon István)
- A *korszerű, normatív magyar nyelv* kérdése: Érzékelhető, hogy mennyire semmitmondó az „*emel-*

kedett magyar közbeszéd”, „*jó magyarság*” stb. megfogalmazás akkor, amikor a fordításkor különböző szempontokat kell figyelembe venni. (Vladár Gábor)

Mindkét szerző kiemeli a formálisabb stílust, a standard nyelvváltozat használatát (vö. irodalmi nyelv, emelkedett magyar közbeszéd), ami felfogható akár a standardizmus nyelvi ideológiájának is: tudniillik, a standard vagy az ahhoz közeli (általában formálisabb stílusú) nyelvváltozat jobb, a kommunikáció szempontjából adekvátabb, mint a többi (például földrajzi vagy szociális csoportokhoz köthető) nyelvváltozat, holott értelemszerűen a Biblia többféle nyelvi regiszterben és széles spektrumú stílusban írott szövegeket tartalmaz, így a könyvek, szövegek stílusát leginkább a beszéltetett beszélőknek, nem pedig a fordítóknak vagy célzott olvasói rétegnek kellene azt meghatározniuk.

Külön kiemelést érdemel Kürti László tanulmánya (1971), ahol A bibliafordítás alapelvei alfejezetben több pontban is kifejti a „jó magyarság” kérdését. E szerint „a jó magyarság elve megköveteli, hogy a fordítás közérthető mai magyar irodalmi nyelven készüljön. Óvakodni kell a nem közérthető, tájjellegű, vagy éppen szükségből újonnan készített szavak használatától, továbbá a hebraizmusoktól és grécizmusoktól”. A fordítóknak továbbá ügyelniük kellett arra, hogy „latinizmusok vagy germanizmusok ne rontsák a fordítás jó magyarságát” (ez a fajta nyelvi purizmus a későbbi magyar protestáns fordításokra is jellemző, holott a Biblia fordításaira is jellemző hebraizmusok és grécizmusok csökkentésével épp a „biblia nyelvhasználatát”, a biblikus szaknyelv kialakulását, a standartól való észszerű eltávolodást gátolja, lassítja).

Az a fenti, kiragadott idézetekből is látszik, hogy az új fordítást – ugyan nem deklarálva – a műveltebb rétegnek szánták: alkalmazva a kor uralkodó magyarországi nyelvészeti irányvonalát, mely szerint a magyar nyelv valahol azonos a Magyarországon beszélt standard nyelvváltozattal (ez a nézet csak a nyolcvanas években kezdett megváltozni). A korra jellemző magyarországi nyelvészeti ismérvek a bibliafordítások közötti pozicionálását is meghatározzák. A fordítás valahol a dinamikus és a formahű között helyezkedett el, meghatározva az olvasók tágan értelmezett célcsoportját (tkp. mindenki, olvasni szeretné), de deklaráltan törekedve a dinamikus ekvivalencia felé (ezt akár még az 1908-as revízióval kapcsolatot teremtő archaizmusok megőrzése révén is). Ahogy a fordítás egyik előkészítő anyagában kifejtik, „nem akkor lesz hű a fordításunk, ha szót szóval fordítunk és megtartjuk az eredeti mondatszerkezetet, szórendet, hanem ha a magyar olvasó azt érti a fordított szöveg olvasása közben, amit az író héberül, illetve görögül kifejezni akart”.[5] A kordokumentumok szerint a fordítás megfelelt ugyan a kor köznyelvi normáinak, de kapcsolatban maradt az 1908-as revízióval (például az archaizmusok révén).

A fordítás nyelvi–nyelvészeti jellemzői közül kiemelném, hogy megfelel a közérthető nyelvű *(plain language)* fordításoknak, amelyek a legszélesebb olvasói réteg számára teszik elérhetővé, érthetővé a szöveget: az ilyen szövegek tulajdonképpen az abszolút hátrányos helyzetű beszélők/olvasók számára készülnek, hiszen az akkori és a mai olvasók egyike sem ismerheti az írást befolyásoló tényezőket. A fordítás magyarázó, dinamikus jellege könnyebben érthetővé teszi a szöveget, az olvasóközönség kontextuális tudásához közelíti a tartalmat (ezzel is egyértelműbbé téve az üzenetet). A dinamikus ekvivalencia olyan fordítói értelmezések felé viheti a szöveget, amelyek a szöveg egészének könnyebb befogadását segítik, viszont az értelmezést a fordító tudatos és tudományos interpretációja (legyen az általános érvényű vagy saját) jelenti. Ugyanakkor fontos tény, hogy az 1975-ös fordítást liturgikus használatra is szánták, amivel meghatározták a használat nyelven kívüli tényezőit, felemelve a fordítást a szakszövegek (*language for special purposes*) közé. E két kategóriának ellentmond például az *egyszerű fordítás* és újabban az *ökumenikus fordítás*, amelyek sokkal inkább a könnyen érthető *(easy-to-understand)* és a könnyen olvasható *(easy-to-read)* szövegek közé helyezve azokat, ahol a célközönség relatíve hátrányos helyzetű, mivel a mai olvasókhoz képest is – valamilyen szempontból – hátránnyal rendelkezik, például nincsenek tisztában a biblikus nyelvhasználattal vagy éppen a Biblia történeteivel, azok értelmezéséhez szükséges, általánosan elterjedt háttérinformációkkal.

A fordítást elemzők és a fordítók által megfogalmazott gondolatok mellett nézzük meg, mit jelentett a „magyaros” fordítás B. Lőrinzcy Éva (1978), a fordítás magyar nyelvi lektora számára (aki nem csak nyelvi lektor volt, hanem egyben a kor és az utókor elismert nyelvésze is):

- „a forrásként felhasznált idegen szövegekből kiolvasható gondolati tartalmat a *mai magyar emelkedett köznyelv* eszközeivel minél hűségesebben visszaadni” (390. o.)
- „lektori tevékenységemet mindjárt a kezdetén rendkívül megkönnyítette a bibliafordító bizottságnak az az alapelve, mely szerint a lefordítandó eredeti szövegek és az *új magyar szöveg dinamikus egyenértékűségére* törekszik” (390. o.)
- „általában jól megfelel ugyan *a mai köznyelv normáinak*, itt-ott azonban archaikus színezetű maradt” (391. o.)
- „a dinamikus egyenértékűségre törekvés jegyében sokkal merészebben és egyértelműbben szakítanék a különben tőlem is igen-igen nagyrabecsült, sőt hozzám érzelmileg is közel álló *Károli-fordítás nyelvi hagyományaival”* (398. o.)

Mind a fordítást előkészítők, mind a fordítók és a lektor számára kiemelt jelentőséggel bírt a fordítás magyarsága (azaz, a standard nyelvváltozat túlértékelése), valamint a dinamikus ekvivalencia megléte (vagyis az értelemtükröző fordítás) – amelyek mindkét esetben a könnyebb olvasást, felolvasást és végső soron a könnyebb megérést szorgalmazzák. Nyelvészeti megfontolásból felmerül a kérdés, hogy a magyaros (jó magyarságú, gördülékeny) fordítás tulajdonképpen standardközpontúságot jelent-e. Ezt a kérdést érdemes akár a nyelvi ideológiák felől is megközelíteni, hiszen a bibliafordítások *tartalma* és *írott, szerkesztett volta* miatt az olvasók és fordítók (akik egyben olvasók is) bizonyos nyílt elvárásokkal fordulnak a szöveg felé. Ezek közül itt a szöveg *írott voltával* kapcsolatosakra szeretném felhívni a figyelmet. Az írott szöve-

gekre jellemző *fordítási univerzálék egyike* ugyanis *az írott szövegeket jellemző nyelvi normakövetés* (amely alapja az az ideológiai felvetés, hogy az írott szövegek, mivel szerkesztésükhöz megfelelő idő áll a fordító rendelkezésére, mindig formálisabbak, illetve grammatikailag jobban szerkesztettek a beszélt nyelvi szövegeknél). Ez pedig azt implikálja, hogy a fordító (fordítók vagy akár a lektorok) a standardizmus csapdájába esnek: így lesz a bibliafordítás általánosságban *emelkedett köznyelvű* szöveg. Ugyanezt a csapdát mutatja a fordítás bizonyos fokú nyelvi inkonzisztenciája, amely szerint az Ószövetség *ö*-ző nyelvjárású (pl. ’fölemel’) – hiszen azt vidéki teológusok fordították –, az Újszövetség ellenben *e*-ző (pl. ’felemel’) – hiszen azt budapesti teológusok fordították (bővebben lásd Kustár 2012: 86, 2. lábjegyzet).

Az 1975-ben publikált Új fordítás nyelvileg számos tekintetben újított, elszakadt elődjétől, az 1908-as revíziótól. Ugyanakkor mai szemmel (50 év távlatából) nyelvészként felmerül bennem a kérdés, hogy az akkor újnak és jobbnak ítélt nyelvi alakok valóban jobbak, modernebbek voltak-e, illetve a réginek, régiesnek ítéltek valóban régiesek voltak-e. Az alábbi néhány példa csupán szemelgetés, ugyanakkor úgy érzem, jól szemlélteti a fenti elmélkedést:

KG-1908	ÚF-1975
Kezdetben teremté Isten az *eget* és a földet.	Kezdetben teremtette Isten a *mennyet* és a földet.
Egyiptom országa, Egyiptom egész földje,	Egyiptom, egész Egyiptom
Egyiptom egész országa elközelített, elközelgett	közeledett, egészen közel van
felebarát	honfitárs
szerelmes fiaim	szeretett fiaim
botlik	bűnre visz
minden népek	nép
közülök	közülük
emlékezzél / parancsoljál	emlékezz / parancsolj
így beszélt	így szólt, így felelt, így folytatta, azt válaszolta

A számtalan nyelvi változás nyilvánvalóan könnyebben olvashatóbbá és érthetőbbé tette az új fordítást, ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy az akkor újnak ítélt változások is nyelvjárási színezetűek lehettek. Az új fordítás és a revízió közti különbségek fontosságát maguk a fordítók és a nyelvi lektor is észlelte, mint ahogy az az alábbi idézetekből kiderül (dőlttel az általam kifejezőnek talált nyelvi megfogalmazások):

- „Ezért próbáltam én a magam lektori munkájában minél jobban óvni a fordítókat attól, hogy új fordítás helyett – nyelvi tekintetben legalábbis – egy újabb revízió készüljön. Biztos voltam benne ugyanis, hogy *mennél maibb, mennél modernebb bibliát bocsátanak közre, mennél szabadabbak tudnak maradni a híres előzménytől, annál inkább önálló, napjainknak megfelelően önálló lesz a munkájuk*, s még csak lehetőség sem lesz arra, hogy ezt bírálói és használói azzal vessék össze, amivel egyszerűen nem vethető össze.” (B. Lőrinczy 1978: 398)
- „Az ilyenfajta művek esetében, s ez már az új protestáns bibliafordításra is vonatkozik, sohasem a hagyomány visszahúzó erejét kell számon tartani, de még kevésbé annak előnyösebb sajátságait rajtuk követelni, hanem az *előrelépést* megbecsülni, amellyel bennünket az igazán újnak egy tiszteletreméltó fokára máris eljuttattak, további eljövendő újak számára pedig lehetőséget teremtettek.” (B. Lőrinczy 1978: 398)

3. Nyelvhelyesség

A bibliafordításokban előforduló nyelvhelyességi kérdések a lexikát, a grammatikát és a szintaxist is érintik, bár az is igaz, hogy épp a fordítások szerkesztettsége miatt ezek kevésbé minősülnek nyelvi hibának. Meglátásom szerint a magyar nyelvű bibliafordításokban ezek a jelenségek leginkább a különféle nyelvi ideológiák miatti sajátosságok érvényesülései. Ugyanakkor, hangsúlyozom, szerkesztett (és lektorált) szövegként sokféle típust és egyedet sem lehet találni (ezekről bővebben lásd M. Pintér 2025a), sem az 1975-ös ÚF-ban, sem a 2014-es RÚF-ban. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – bemutatok néhány olyan nyelvhelyességi jelenséget, amelyeket a szerkesztői és nyelvhelyességi kézikönyvek általában kerülendőnek vagy javítandónak ítélnek, ugyanakkor az 1975-ben megjelent fordításban használatos (fontos, hogy a nyelvhelyesség, a helyesség kérdése mindig a magas presztízsértékű nyelvhasználók – például művelt beszélők, fordítók – nyelvhasználatára épül: helyes az, amit ők használnak).

Az egyik ilyen, az olvasást (és felolvasást) vagy értelmezést befolyásoló nyelvhelyességi probléma lehet a pontosvessző talán indokolatlan használata. A pontosvessző felsoroláskor kapcsolhat mondatrészeket, illetve lazán kapcsolódó tagmondatokat, ha azokból csupán kettő van, illetve többszörösen összetett mondatoknál az egymással szorosabban összefüggő tagmondatokat választja el egymástól (természetesen, ennek értelmezése némileg szubjektív). A pontosvessző használata így leginkább értelmezés, esetleg esztétikum kérdése: főként többszörösen összetett mondatoknál lehet jelentősége – bár általános és bizonyos szaknyelvi szövegekben a többszörösen összetett mondatok használata nem szerencsés. A Máté evangéliumában a fentebbi kritériumokat nem látom megvalósulni (ugyanakkor hangsúlyozom, hogy a vessző- és pontosvessző-használat sokszor szubjektív). A

többszörösen összetett mondatok értelmezése és felolvasása is nehezebb, nehézkesebb mint a különálló mondatoké. Azt is mondhatnám, hogy jó eszköze lehet a homálynak, az értelmezés nehézkességének – tulajdonképpen: a biblikus szaknyelvnek (bár a szaknyelv nem azonos a bonyolult nyelvi szerkezetek használatával). A könnyeb olvasás és értés szempontjából talán megfontolandó lenne ezek két mondatba szerkesztése vagy az egyszerű vessző használata – mindezt annak függvényében, hogy a fordítás mennyire szeretne pontos maradni.

- 1Móz 1,16: Megalkotta Isten a két nagy világító testet: a nagyobbik világító testet, hogy uralkodjék nappal, és a kisebbik világító testet, hogy uralkodjék **éjszaka; meg** a csillagokat.
- Mt 6,13: és ne vigy minket kísértésbe, de szabadíts meg a **gonosztól; mert** tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Ámen.
- Jel 20,4: És láttam trónokat: helyet foglaltak rajtuk, és ítélő hatalmat kaptak azoknak a lelkei, akiknek fejüket vették a Jézusról való bizonyságtételért és az Isten **igéjéért; akik** nem imádták a fenevadat, sem az ő képmását, és nem vették fel az ő bélyegét a homlokukra és kezükre: ezek életre keltek, és uralkodtak a Krisztussal ezer esztendeig.

Sajátos mondatszintaktikai elem a mondatkezdő és -záró elemek rendszere. A magyar nyelv mondaszerkezete félig kötött, nagyon jól használható szubjektív és objektív jelentések kommunikációba emeléséhez. A formális szövegeket azonban erősebb szabályok kötik, sokkal kisebb a lehetőség szubjektív elemek bevitelére (a fordítások esetében örök kérdés, hogy a fordító milyen mértékben maradjon rejtve). Az evangéliumokban például viszonylag sok a párbeszédes szakasz, nyelvészként azonban számomra nem egyértelmű, hogy a beszélők mondatai milyen mértékben lehetnek informálisak (és persze: mivel nem értem a forrásnyelvi szövegeket, nem tudhatom, hogy az egyes kommunikátumoknak milyen szerepük volt az akkori beszélgetésekben). Ebből a típusból három tulajdonságra szeretném felhívni a figyelmet: mondatkezdő elem, furcsa mondatszerkezet és mondatzáró elem.

A nyelvművelő szakirodalom egységes abban, hogy a kötőszók leginkább a második tagmondatban vagy az első tagmondat belsejében helyezkednek el. Az 1975-ös ÚF-ban azonban találunk kötőszóval kezdődő mondatokat is. Ezek nagy része tükörfordítás, a literális(abb) fordítás által megkívánt szerkezet (amelynek így akár stilisztikai szerepe is lehet).

- 1Móz 1,3: Akkor ezt mondta Isten: Legyen világosság! **És** lett világosság.
- 2Móz 21,21: **De** ha egy-két napig még életben marad, ne bűnhődjék az ura, hiszen a saját pénzéről van szó.
- Mt 21,22: **És** mindazt, amit imádságban hittel kértek, megkapjátok.
- Róm 3,8: Vagy talán igaz az, amivel rágalmaznak minket, és amit állítanak némelyek? **Hogy** tudniillik így beszélünk: tegyük a rosszat, hogy a jó következzék belőle! Az ilyeneket méltán sújtja az ítélet!

Ritkán, de előfordul, hogy a magyar mondattani szabályoknak nem megfelelő mondatvégi írásjel található, valószínűleg véletlen vagy sajátos, általam nem ismert értelmezés miatt:

- Mt 22,28: ÚF: A feltámadáskor tehát kinek a felesége lesz az asszony a hét közül, hiszen mindegyiknek a felesége volt**?**

Ugyanígy ritkán, a nem hagyományos mondatszövés, az olvasó számára furcsa magyar mondatszerkezet is több helyen előfordul, nyilván, a forrásnyelvi interferencia miatt:

- Mt 14,34: Átkelve a túlsó partra Genezáret földjére érkeztek.
- Eszt 2,19: Amikor másodszor is gyűjtöttek össze szűzeket, Mordokaj a királyi udvarban volt.

4. Sajátos nyelvhasználat, sajátos nyelvhelyesség

Joggal merül fel a kérdés, hogy a bibliafordítások, így a magyar nyelvűek esetében is, sajátos nyelvhasználatúnak minősülnek-e. Ez a fajta teolingvisztikai sajátosság nevezhető-e biblikus szaknyelvnek. Ennek leírása, bővebb kifejtése, magyarázása a magyar fordításokat elemző szakirodalomban még várat magára. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy a fordítók az általuk használt nyelvváltozatot a mindenkori köznyelvként vagy a standard nyelvváltozatként fogalmazzák meg, viszont egy ekkora szöveg esetében (a magyar protestáns fordítások 550 ezer, a katolikus fordítások 600 ezer szövegszót tartalmaznak) talán érthető az inkonzisztenciák jelenléte.

A nyelvhelyesség kutatása összetett feladat: a *helyesség* kérdésére fókuszál, azonban egy nyelvi produktum helyességéről, nyelvi megfeleléséről dönteni csupán a *beszédhelyzet széleskörű nyelvi és nyelven kívüli áttekintése alapján* lehet. A nyelv és a nyelvhelyesség valahol *ízlés* kérdése is: hasonlóan az öltözködéshez vagy más kulturális szokásokhoz, nincs kizárólagossága. És nem csak a nyelv, a nyelvhasználat, hanem a különféle megfelelési kényszerek (ha a fordítás folyamatában vannak olyanok) is változók (mivel a bibliafordításokat nem csak nyelvi, hanem teológiai normák is befolyásolják, vö. Liu 2022).

A magyar bibliafordítások mindenképpen egyfajta sajátos nyelvhasználatot képviselnek (vö. pl. Lanstyák 2023), illetve lényeges, hogy kontrollált szövegek, ahol a fordító *tartalmi* és *nyelvi-formai* kérdésekben is dönt (természetesen, akár az olvasót is figyelembe véve) – tulajdonképpen minimalizálva a szöveg tartalmi és formai esetlegességeit. Tudatos döntése azonban képviseli a mindenkori fordítók, szakértők és lektorok, valamint a feltételezett olvasók elvárásait. Szerkesztett és kontrollált szöveg, ezért kevés a nyelvhelyességi probléma (ugyanakkor viszonylag a sok archaizmus), illetve a szövegben megtalálható nyelvi-nyelvhelyességi problémák felfoghatóak akár a formális ekvivalencia hatásának is. Viszont a bibliafordításokban található, a standard vagy akár a köznyelv nyelvi normájától, értékítéletétől eltérő nyelvi sajátosságok értelmezhetőek *sajátos, a bibliafordításokra*

jellemző nyelvi tulajdonságként is, amelyek így már elfogadhatóak, sőt használandóak (vajon nyelvhelyességi probléma-e vagy inkább nyelvhasználati sajátosság az „íge" szó használata a szószéken, ha a köznyelvben „ige"-ként használjuk). Ekkor viszont a *szaknyelviséget* erősítik, még akkor is, ha a mai modern magyar nyelvi fordítások céljuk szerint a standard felé közelítenek. Meglátásom szerint ugyanígy értelmezhetőek az ún. kánaáni nyelv (vö. Gaál 2007) körébe tartozó, ma már archaikusnak minősülő kifejezések, mivel az archaikus, elavult vagy túlzottan irodalmias (amelyek a biblikus kontextusban megfeleltethetőek a tulajdonképpeni lanstyáki elegantizmus kategóriájának) szavak stílusértéke a bibliafordításokban teljesen hétköznapivá válik. Nemcsak a szavak formája (formai archaizmus), hanem jelentésük is érintett. Olyan kifejezések, amelyekkel a magyar bibliafordítások sajátos nyelvhasználatot (szaknyelvet) képviselnek, ilyen például az *Atya* (‚apa' Istenre vonatkoztatva), *bővelkedik* (-ban/-ben néklül is), *bizonyság* (‚tanúság'), *megtér* (‚hazatér') vagy az *üdvösség* (‚megmenekülés').

5. Olvasható-e ma az ÚF 1975-ös kiadása?

A szövegek olvashatósága a mindenkori olvasótól függ: így a kérdésre úgy is válaszolhatnék, attól függ, ki mit szeretne olvasni – tartalmat vagy szöveget. Az ÚF-1975 nyelve a mai, használatban lévő fordításokhoz képest (ÚF, RÚF; STL, KNV, SZIT) inkább idegenítő fordítású, sokkal közelebb az 1908-as nagy revízióhoz. Nyelvezete a mai olvasó számára nehézkesebb lehet (mivel nem annyira *élő*), viszont a kor exegetikai és nyelvi tudásának komoly és fontos lenyomata. Mindemellett a RÚF elődjeként kiemelt szerepe van a 20. századi magyar nyelvű bibliafordítások között.

Az *olvashatóság mértéke leginkább a szövegtől* függ, az *érthetőség viszont a befogadótól* is, annak társadalmi hátterétől, ismereteitől, érdeklődésétől, általános olvasási készségétől. Az azonban elmondható, hogy az 1975-ben megjelentetett protestáns fordítás *olvasható* és *érthető*. Mindez úgy igaz, hogy az értelmezhetőség szempontjából nincs nagy nyelvi különbség az egyes magyar nyelvű fordítások és revíziók között: mindegyik bővelkedik elegantizmusokban, formalizmusokban és archaizmusokban. Megteremtve a „jellegzetes ízt", számomra a magyar nyelvű bibliafordítások nyelvhasználatát.

Olvasható-e ma az ÚF 1975-ös kiadása? Papíron, könyvben igen: olvasható és érthető (bár ma már nehezen lehet beszerezni), az online térbe pedig valószínűleg 2026 végén kerül – az Egyesített Bibliaolvasó (EBO) bibliafordításai közé.

M. Pintér Tibor

Irodalom

B. Lőrinzcy Éva (1978). Az új magyar protestáns bibliafordítás néhány nyelvi-stilisztikai problémája. *Magyar Nyelv*, 74/ 4. 390–398.

Gaál Botond (2007). „A kánaáni nyelv" és a református teológiai nyelvújítás. *Debreceni Szemle*, 25/4, 453–465.

Karasszon István (2014). A Magyar Bibliatanács 1975-ben megjelentúj bibliafordítása. In Fabiny Tibor – Pecsuk Ottó – Zsengellér József (szerk.), *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon*. Budapest: Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont,121–124.

Kocsis Elemér (1975). Megjelent az új magyar fordítású protestáns Biblia. Református Egyház. Újraközlés: Pecsuk Ottó (szerk.), *A Magyar Bibliatársulat hatvan éve*. Budapest: Kálvin Kiadó, 72–81.

Kustár Zoltán (2012). Az új protestáns bibliafordítás (1975) folyamatban lévő revíziója és annak ószövetségi vonatkozásai. In Pecsuk Ottó (szerk.), *A bibliarevízió műhelyéből*. Budapest: Kálvin Kiadó, 85–109.

Kürti László (1971). Ökumenikus tanácskozás a magyarnyelvű Biblia ügyéről. *Theologiai Szemle*, 14/1–2, 10–18.

Lanstyák István (2009). Nyelvi ideológiák és filozófiák. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/1, 27–44.

Lanstyák István (2023). Marginalizmusok néhány közkeletű protestáns magyar bibliafordításban. In Misad Katalin – Csehy Zoltán (szerk.), *Nova Posoniensia XIII*. Pozsony: Szenci Molnár Albert Egyesület, 7–42.

Liu, Chao-Chun (2022). Towards a Theoretical Framework for a Systematic Study of Theological In fluence in Bible Translation. *Journal of Translation*, 18/1, 73–80. https://doi.org/10.54395/JOT-59ED2

Lőrincze Lajos (1977). Legyen világosabb. Új Tükör, 1977. december 25., 28.

M. Pintér Tibor – P. Márkus Katalin (2025). Pontos és érthető: Mai kanonikus bibliafordítások előszavának nyelvészeti tanulságai. *Orpheus Noster*, 17/3, 30–44.

M. Pintér Tibor (2025a). „Amikor másodszor is gyűjtöttek össze szüzeket", avagy kísérlet két mai bibliafordítás nyelvhasználatának összevető elemzésére. *Adventista Szemle*, 18/2, 9–26.

M. Pintér Tibor (2025b). „tizta, igaz Magyar szóual". Néhány magyar nyelvű bibliafordítás előszavának elemzése. 1. rész. Magyar Nyelv, 121/4, 412–419.

M. Pintér Tibor (2026). „tizta, igaz Magyar szóual". Néhány magyar nyelvű bibliafordítás előszavának elemzése. 2. rész. Magyar Nyelv, 122/1, 39–51.

Nord, Christiane (2016). Function + Loyalty: Theology Meets Skopos. *Open Theology,* 2/1. 566–580.

Jegyzetek

1 Nyelvészeti szempontból a bibliafordítások kapcsán a célnyelvi szöveg előállítása tekintetében az alábbi három fordítási kategória különböztethető meg: fordítás, újrafordítás, revízió. A *fordítás* valamely forrásnyelvi szöveg (legyen az primér vagy fordított szöveg) – 'A' szöveg – első célnyelvi fordítása – 'B' szöveg; az *újrafordítás* egy már létező – A-ról B-re fordított – szöveg újabb fordítása – a létező 'B' változat mellett egy ú, 'C' változat, amely lényegében független a már létező 'B' szövegtől; a *revízió* az 'A' szöveg 'B' vagy 'C' változatának újraértelmezése, ahol a célnyelvi mű az alap, a kiindulás, annak készül egy újabb változata (újrafordításnál a forrásnyelvi mű áll a fordítási folyamat központjában). Az újrafordítás és a revízió közti különbség leginkább a módosítandó, használatban lévő szövegekben van: újrafordításnál több szöveget is néznek, revíziónál leginkább csak egyetlent, a revideáltat.

2 A fordítás nyelvi-stilisztikai vetületéről jó példa Lőrincze Lajosnak, az politikai-társadalmi fókuszú Új Tükör hetilapban megjelentetett egyoldalas írása (Lőrincze 1977: 28).

3 Ami persze némileg félrevezető, hiszen a kor nyelvi, irodalmi és egyházi kontextusának bemutatására, összefüggések és kapcsolatok érzékeltetésére jelen tanulmány nem teremt lehetőséget.

4 Azt pedig éppen Magay Tamástól, a református lexikográfustól tudom, hogy az új szótár mindig a régi anyagának megőrzésével kezdődik, illetve arra épít.

5 A magyar Bibliatanács bibliafordítási ökumenikus konzultációjának előkészítő anyaga, 1970. november 10–14.